

Marek Tomaszewski
nauczyciel historii
Samorządowa Szkoła Podstawowa nr 1
we Wrześni
ul. Szkolna 1

REFERAT

REFORMY KLEISTENESA

Decydującą rolę w przekształceniu Aten z państwa o ustroju oligarchicznym w państwo demokratyczne odegrał Kleistenes, pierwszy polityk, który, choć sam był arystokratą, odrzucił charakterystyczne dla swej grupy zasady prowadzenia gry politycznej, stawiające jako cel wyniesienie własnej rodziny.

Kleistenes z rodu Alkmeonidów pozyskał sobie lud, obiecując masom większe wpływy w państwie. Stał się jego przywódcą i obrońcą interesów, wygrywając walkę z Isagorasem, synem Tejsandra, zwolennikiem tyranów.¹

W wybranej przeze mnie literaturze omówienie zmian wprowadzonych przez Kleistenesa poprzedza opis okoliczności przejęcia przez niego władzy. Znajdujemy w nim potwierdzenie, iż odbyło się ono dzięki powstaniu ludu ateńskiego, który obalił Isagorasa i wypędził załogę spartańską, okupującą Akropol. Akcja ta ściągnęła na Ateny groźne niebezpieczeństwo – konieczność stawienia czoła koalicji złożonej ze Sparty, Teb i Chalkis. Zwycięstwo Ateńczyków było dowodem wzrostu siły państwa za rządów Pizystratydów.² W roku 508/507 p. n. e. sytuacja wewnętrzna Aten różniła się od wcześniejszej. Powrót do obyczajów politycznych sprzed tyranii Pizystrata nie był już możliwy. Inicjatywa zmian wyszła od Kleistenesa. Stał się on rzecznikiem żądań niearystokratycznej części ludu ateńskiego. Nadał im postać programu zmian ustrojowych, burzących stary porządek.³

System stworzony przez Kleistenesa opierał się na nowym

podziale administracyjnym Attyki – to zgodna interpretacja współczesnych podręczników. Cała Attyka podzielona została na dziesięć jednostek – fyl. Ponadto podzielono ją na trzy części: miasto, wybrzeże, wnętrze kraju, które z kolei rozpadły się na dziesięć trójek (trittyes). Z tych trzydziestu trójek wydzielono trzy, każdą leżącą w innej części kraju i z nich tworzone były terytorialną. W obrębie fyli podstawową jednostką były demy.⁴ Demy to niewielkie samorządne wspólnoty, posiadające własne zgromadzenie, urzędnika z tytułem demarchos, lokalne kultury. Przynależność do demów była dziedziczna, a obywatela zapisywano do określonego demu po ukończeniu osiemnastego roku życia.⁵ Po ukończeniu dwudziestego roku życia każdy członek demu nabywał pełne prawa obywatelskie. Jednocześnie Kleistenes nadał je wielu metojkom i wyzwolencom.⁶

Fyle zawierać miały w sobie wszystkie części składowe ateńskiej społeczności. Otrzymywały imiona herosów, którzy wybrani zostali przez wyrocznie delficką. Przedstawiony podział miał charakter sztuczny, odbiegający w dużym stopniu zarówno od naturalnego ukształtowania terenu jak i tradycji politycznych.⁷

Istnieje zgoda co do celu tych zmian – wymieszanie obywateli skutkowało osłabieniem roli politycznej arystokracji. W jednym okręgu spotykać się mieli ludzie z trzech różnych części kraju, nie znający się już tak dobrze, co utrudniać miało podporządkowanie sobie lokalnych rad i urzędników.

Kleistenes przeprowadził równocześnie reformę systemu nazwisk. Odtąd, po imieniu własnym Ateńczyka, podawano nazwę demu, a nie imię ojca. Celem było zatarcie różnic społecznych, zrównanie wszystkich obywateli.⁸

Kleistenes zachował istniejące wcześniej instytucje i urzędy, takie jak Areopag czy urząd archonta oraz podział obywateli na cztery klasy majątkowe. Wyboru urzędników dokonywano w fylach. Tam formowano również oddziały wojskowe oraz losowano, spośród kandydatów wybranych w demach, przedstawicieli do Rady Pięciuset (po pięćdziesięciu z każdej fyli). Rada to kluczowa instytucja w systemie Kleistenesa. Jej głównym zadaniem było przygotowanie porządku obrad Zgromadzenia Ludowego oraz nadzorowanie urzędników.⁹ Obywatel mógł pełnić godność członka Rady tylko raz w życiu.¹⁰ Od czasów Kleistenesa rośnie rola zgromadzenia, które w następnych latach stanie się filarem demokracji.

Rada Pięciuset, ze względu na liczbę członków, nie mogła być organem działającym permanentnie. Dlatego grupa członków z jednej fyli pełniła przez okres jednej dziesiątej roku stałą służbę w budynku Rady, przyjmując odpowiedzialność za to, co się działo i podejmując niezbędne inicjatywy.

W życiu politycznym Aten obowiązuje odtąd nowy kalendarz – podział roku na dziesięć prytanii. W sferze życia prywatnego oraz kultu pozostał tradycyjny dwunastomiesięczny kalendarz. Liczba dziesięć zaczyna również określać skład ciał urzędniczych. Ograniczeniu uległy kompetencje Areopagu.

Prawdopodobnie wówczas przyjęto zasadę, dopuszczającą wszystkich do przemawiania na Zgromadzeniu Ludowym.¹¹

Tradycja przypisuje Kleistenesowi projekt procedury politycznej, mającej zabezpieczyć stworzony przez niego ustrój przed ewentualnym odrodzeniem się tyranii. W literaturze polskiej spotkać można określenie ostracyzmu jako „sądu skorupkowego”. Nie miał on jednak nic wspólnego z procesem sądowym. Był to raczej zabieg polityczny o charakterze prewencyjnym. Nie decydowano bowiem o winie i karze.¹²

Raz w roku lud ateński decydował na zgromadzeniu (przez podniesienie ręki) czy istnieje konieczność przeprowadzenia ostracyzmu. W przypadku decyzji pozytywnej, już w tajnym głosowaniu (aby było ono prawomocne, udział musiało wziąć co najmniej 6000 osób) pozbawiano obywatela praw politycznych i skazywano go na dziesięć lat wygnania.¹³ Osoba, opuszczająca Ateny, nie traciła obywatelstwa, a jej prawa polityczne po powrocie nie były uszczuplone.¹⁴

Istnieją wątpliwości, czy rzeczywiście Kleistenes jest pomysłodawcą ostracyzmu, gdyż po raz pierwszy procedura ta zastosowana została wiele lat później. Nie jest to jednak wykluczone. Właśnie w reformach Kleistenesa konsekwentnie przemyślanych i wprowadzonych w ciągu krótkiego czasu, można było umieścić taką instytucję, mającą chronić przed niebezpieczeństwem, mocno w tych latach wyczuwalnym.¹⁵

Reformy ustrojowe Kleistenesa okazały się wyjątkowo trwałe.

Wprowadzone przez niego rozwiązania zapoczątkowały w Atenach przemiany demokratyczne. Można zapytać o motywy, jakimi się kierował. Nie brakuje głosów, że chodziło o zabezpieczenie pozycji własnej i własnego rodu. Z drugiej strony należy liczyć się również z tendencjami panującymi wśród ludu.

Wykluczyć natomiast można świadome dążenie do demokracji.¹⁶

Inne opinie sugerują, że konsekwencja, z jaką dzieło Kleistenesa zostało skonstruowane, każe założyć, iż jego autor był w pełni świadom skutków i myślał o potrzebach całej wspólnoty, a nie o interesach swoich i swych zwolenników.¹⁷

Można powiedzieć, że Kleistenes oddał władzę w ręce ogółu. Nastąpiła zmiana stylu życia. Stopniowo społeczeństwo narzuciło wszystkim jednolity, dość skromny, model życia i zachowań. Kolejne dziesięciolecia przyniosły szybki rozwój wielu dziedzin.

Ateny obejmą wkrótce hegemonię w kulturze świata greckiego.¹⁸

PRZYPISY

1. Arystoteles, Ustrój polityczny Aten, Kraków 1973, s. 33-34.
2. J. Wolski, Historia Powszechna. Starożytność, Warszawa 1992, s. 159.
3. B. Bravo, E. Wipszycka, Historia starożytnych Greków, t. 1, Warszawa 1988, s. 252.
4. J. Wolski, Historia Powszechna..., s. 159.
5. M. Jaczynowska, D. Musiał, M. Stępień, Historia starożytna, Warszawa 2001, s. 280.
6. O. Jurewicz, L. Winniczuk, Starożytni Grecy i Rzymianie w życiu prywatnym i państwowym, Warszawa 1973, s. 329.
7. B. Bravo, E. Wipszycka, Historia starożytnych... , t. 1, s. 254.
8. J. Wolski, Historia Powszechna... , s. 159.
9. M. Jaczynowska, D. Musiał, M. Stępień, Historia... , s. 281.
10. O. Jurewicz, L. Winniczuk, Starożytni... , s.330.
11. B. Bravo, E. Wipszycka, Historia starożytnych... ,t. 1, s. 255-256.
12. M. Jaczynowska, D. Musiał, M. Stępień, Historia... , s. 281.
13. Tamże, s. 281.
14. J. Wolski, Historia Powszechna... , s. 160.
B. Bravo, E. Wipszycka, Historia starożytnych... , t. 1, s. 256.
15. B. Brovo, E. Wipszycka, Historia starożytnych... , t.1, s. 256.
16. J. Wolski, Historia Powszechna... , s. 160.
17. B. Brawo, E. Wipszycka, Historia starożytnych... ,t.1, s. 257.
18. Tamże, s. 258.

BIBLIOGRAFIA

1. Arystoteles, Ustrój polityczny Aten, Kraków 1973.
2. Bravo Benedetto, Wipszycka Ewa, Historia Starożytnych Greków, t. 1, Warszawa 1988.
3. Jaczynowska Maria, Musiał Danuta, Stępień Marek, Historia starożytna, Warszawa 2001.
4. Jurewicz Oktawiusz, Winniczuk Lidia, Starożytni Grecy i Rzymianie w życiu prywatnym i państwowym, Warszawa 1973.
5. Wolski Józef, Historia Powszechna. Starożytność, Warszawa 1992.